

svoje podrijetlo od sufiksa *-ski* u vremenu dok je *Zagrepčanin* bio još *Zagrebec*, a u sinkronijskom stanju jedan je od izuzetaka u tvorbi, kakvi su i *dubrovački*, *gatački* (:Cacko), *prštevski* (:Priština). Stari, kajkavski pridjev glasio je *zagrebečki*, ali je on utjecajem likova na *-ački* u štokavskim i čakavskim krajevima, govornim utjecajem Zagrepčana štokavaca i čakavaca i praksom poštovavljanja u gramatikama, pravopisima i književnim djelima definitivno prešao u lik *zagrebački*. Međutim taj lik ne djeluje kao model za druga kajkavska područja, kako smo ustanovili iznoseći podatke iz »Imenika mesta«.

Napomena. Nisam tražio potvrda kajkavskih likova takvih pridjeva u našoj novijoj književnosti, jer te potvrde ne bi imale osobite dokazne snage. Naši su, naime, književnici ili i inače griješili protiv jezičnih pravila kakva su postavili »čistunci«¹⁵ ili su se u svemu držali njihovih uputa, pa i upute da treba pisati *Bjelostijenac*, *Vramac*, *Čakovac*, *Crnomjerac* (:Černomerec), *Bijelac* (:Belec), *čakovački*, *tuhalski*, *bjelački*. Ipak ću spomenuti da je veliki hrvatski stilist i znalac jezika A. G. Matoš godine 1900. napisao *Hrastovački nokturno* i pisao *Hrastovac*, *Hrastovca*,¹⁶ ali je uskoro, osjetivši valjda nelogičnost te norme, počeo pisati *Stenjevec – Stenjevc*,¹⁷ *Černomerec – Černomerca*,¹⁸ *Krapovec – Krapovca*, *krapovečki*, *Krapovčani*.¹⁹

RAZLIKOVNA FUNKCIJA NAGLASAKA U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Stjepan Sekereš

Naglasak i kvantiteta imaju u hrvatskom književnom jeziku vrlo važnu razlikovnu (distinktivnu) funkciju. Oni mogu služiti za semantičko i morfološko razlikovanje riječi. U prvom slučaju naglasak i kvantiteta služe za razlikovanje riječi po značenju, a u drugom slučaju za razlikovanje nekih oblika riječi (padeža i glagolskih oblika).

¹⁴ S. Babić, n. d., 229.

¹⁵ Maretić je u »Pristupac« svojemu Jezičnom savjetniku ovako okarakterizirao hrvatske pisce koji nisu prihvatili sve osobine i sve purističke propise gramatike, stilistike, antibarbarusa: »Vrlo mnogim našim piscima mrzak je taj trud te gaze nogama najobičnija i najvažnija jezična pravila, pa pošto ih dobro pogaze i jezik nagrde, onda govore ovako treba pisati kako mi pišemo, sve je drugo ludorija; na Vuka, na Daničića i na Ivekovića mogu se danas obzirirati samo ljudi zastarelih nazora i ograničena uma.« (Str. VI.)

¹⁶ *Neki bilo – sad se spominjalo*. Novo iverje, Zagreb, 1900., str. 3., 17., 47. i dr.

¹⁷ *U žutoj Kući*, Naši ljudi i krajevi, Zagreb 1910., str. 187. i dr.

¹⁸ *Martin iz Zagreba*, M. u Zagreb, Pečalba, Zagreb, 1913., str. 54.

¹⁹ *Ja pucam* (izašlo u Hrvatskoj smotri, V., 1909.), nav. iz djela: *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, A. G. Matoš – Djela, Binoza, knj. VII., str. 63., 64. i dr.

I. Semantičke razlike

Pri semantičkom razlikovanju riječi opreke su imenskih riječi najčešće u nom. jd., mnogo rjeđe jedna od riječi dolazi u gen. ili vok. jd., dok su glagolske opreke najčešće u infinitivu, a katkada jedan glagol dolazi u prezentu. Kao razlikovne jedinice najčešće se javljaju ove vrste riječi: imenica-imenica, imenica-pridjev, imenica-glagol, pridjev-prilog, glagol-glagol. Mnogo rjeđe se javljaju kao razlikovne jedinice ove vrste riječi: imenica-broj, imenica-prilog, pridjev-pridjev, broj-glagol, prilog-prijedlog i dr. Kod semantičkog razlikovanja riječi kao diferencijalni znaci najčešće se javljaju ovi naglasci: / : /, // : /, // : ǂ (/ : ǂ-). Mnogo rjeđe se javljaju ovi naglasci: ǂ : /, // : /, ǂ : /, ǂ : /-, // : /-, /- : /, // : //-, /- : /, ǂ- : /, ǂ- : /-. Kod razlikovnih jedinica od tri ili četiri sloga naglasak je u obje riječi na prvom ili na drugom slogu, ili je u jedne riječi na prvom, a u druge na drugom slogu. Kao razlikovne jedinice najčešće se javljaju dvosložne riječi, a rjeđe trosložne, četverosložne i jednosložne riječi. Primjeri:

i m e n i c a :

pèro
zóra
bābo (vok. od bāba)
bāra
trēšnja
brāva
grād
lūk
pās
pūt (meso)
rāt
kūma (gen. od kŭm)
Lūka
jārica (žensko jare)
növine
pāra
bādalj (trava)
bāgra (vrsta, pasmina)
pētāk (novac)
dubīna

i m e n i c a :

Péro
Zóra
bábo (otac)
Bára (hip. Barbara)
tréšnja
bráva (gen. jd. od brāv)
grād
lūk
pās
pūt
rāt (rt)
kúma
lúka
jārica (proljetna pšenica)
novine (inovacije)
pāra (novac)
bādalj (oštro gvožđe)
bāgra (morska riba)
pétak
dùbina (augm. dŭb)

i m e n i c a:

Dóbro (hip. Dobroslav)
dúga
lúda
žíva
dūg
rād
skûp
mláda
rávan
dīvān
plôvān
žûpān

i m e n i c a:

nēmati
bīlo
Jéla
pāra, pàra
pīta
pěci (gen. od péc)

p r i d j e v:

málo, mālō
hládno
strášno
ènglěski
frāncūski
hřvātski
jùnāčki
lātīnski

g l a g o l:

iskupiti (sakupiti)
lěci
nalágati
navěsti (navoditi)
obàliti (obliti)
òbraniti (raniti)

p r i d j e v:

dòbro
dūga
lúda
žíva
dūg
rād
skûp
mláda
rávan
dīvan
plôvan
žûpan

g l a g o l:

nēmati
bīlo
jěla
pārā
pītā (3. l. jd. prez.)
pěci

p r i l o g:

mālo
hládno
strášno
ènglěski
frāncūski
hřvātski
jùnāčki
lātīnski

g l a g o l:

iskúpiti
lěci
nalágati (davati nalog)
navěsti (vesti)
obáliti (oboriti)
òbrániti

podàviti (podviti)
pòglèdati
pomèsti
potèci
prèglèdati
prèvariti
slàgati
ùglèdati
vàljati
zàglèdati
zàvijati
krùniti
kūpiti
plàviti
rìbati (loviti ribu)
sùziti (prolijevati suze)
vìjati (žito)
ùsijati
zàsijati

i m e n i c a:

drúga
péta

i m e n i c a:

Drágo (hip. Dragutin)
sād
dōsada

p r i d j e v:

bābin
Lúkin

p r i j e d l o g:

nīže
vīše

podáviti
poglédati
pomésti
potéci (potegnuti)
preglédati
preváriti
slágati
uglédati (se)
váljati
zàglèdati
zavíjati
krúniti (runiti)
kūpiti
pláviti (bojati)
rìbati
súziti
vìjati (tjerati)
usìjati (usjati)
zasìjati (zasjati)

b r o j:

drügā
pêtā

p r i l o g:

drāgo
sād
dōsada

p r i d j e v:

bābin
lúkin

p r i l o g:

nīžē
vīšē.¹

¹ Potpuniji popis leksikografskih opreka (nominativā, pozitivā, infinitivā) iznesen abecednim redom daje A. Knežević u knjžici Homophone und Homogramme in der Schrift.

Primjeri: Na nas grad pao je grad. – Pero je slomio pero. – Ras ne nosi pās. – Vaša mlāda nije baš mlāda. – Taj divān je dīvan. – Jēla je mūlo jēla. – Mālō dijēte jēdē mālō. Nājprije ćemo ribati, à onda ribati. – Drūga je drūgā po rédu. – Dōsada me nije mūčila dōsada. – Bābin nōs je isti kào i bābin. Njē-gova kūća se nālazī nīže grāda, a mōja jōš nīžē.²

II. Morfološke razlike

Naglasak i dužina služe za razlikovanje ovih oblika riječi: 1. gen. jd. i gen. mn. nekih imenica svih rodova; 2. gen. jd. i nom. mn. imenica ženskog i nekih imenica srednjeg roda; 3. dat. jd. i lok. jd. nekih imenica m. i ž. roda; 4. neodređenih i određenih pridjeva; 5. 3. lica prezenta te 2. i 3. lica aorista nekih glagola; 6. 3. lica prezenta i 2. lica imperativa nekih glagola.

1. Razlikovanje gen. jd. i gen. mn. nekih imenica

U hrvatskom književnom jeziku postoji vrlo velik broj imenica kod kojih naglasak i dužina služe za razlikovanje gen. jednine od gen. množine. Do naglasnih ili kvantitetnih diferencijacija između tih padeža došlo je uglavnom zbog toga što je posljednji slog u gen. mn. svih imenica uvijek dug, a ako imaju nastavak -a, dug je uvijek i pretposljednji slog.³

Naglasak kao razlikovni znak između spomenutih padeža javlja se kod ovih naglasnih tipova:

- a) cāra-cārā, plūga-plūgā, rāka-rākā (djēd, Gřk, klīn, lāv, vřt)⁴;
- b) dāra-dārā, glāsa-glāsā, stāna-stānā (břk, čūn, kljūn, krūg, mūž, pār, znāk, ždrāl)⁵;
- c) dūkata-dūkātā, izvora-īzvōrā, jēlena-jēlēnā (djētić, izbor, jēzik, kōnop, kōvčeg, kōžuh, krēvet, kūpus, lēmeš, ljiljan, mēdvjed, ōbjed, ōbraz, ōbrok, ōdbor, ōdsjek, ōklop, ōpis, ōrah, ōtkos, ōtvor, pēčat, pōdrum, pōtok, pōtplat, prēbjeg, sūprug, trībuh, ūbrus, ūnuk, ūskok, ūstav, ūzrok, vjēnčić, zūbić);

² Usp. primjere u djelu: Ivšić-Kravar, Srpsko-hrvatski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama, Institut za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1955.

³ Do duljenja pretposljednjeg sloga došlo je još prije X. st. poslije gubitka poluglasa na kraju riječi. (Usp. S. Ivšić, Prilog za slavenski akcenat, Rad, 187., str. 183.–187.) Ti su slovi zadržali duljinu i onda kada je u XIV. st. tim oblicima dodan glas -ā.

⁴ Ovdje dolaze u obzir samo imenice toga tipa s kratkom množinom. U zagradi su navedene imenice toga naglasnog tipa gdje naglasak služi kao razlikovni znak između gen. jd. i gen. množine.

⁵ Ovdje dolaze u obzir samo imenice toga tipa s kratkom množinom.

d) grgèča-grgèčā, mudràca-mudrácā, živòta-živótā (kìrpelj, mrtvac, svjèdok, tàkmac, tjèsnac, vèdrac);

e) lažòva-lažóvā, ludòva-ludóvā, šaròva-šaróvā (bjèlòv, gāròv, kùdròv, m̀rkòv, nìtkòv, zèljòv);

f) bünāra-bunārā, kōrāka-korākā, òblika-oblíkā (bùkvār, čārdāk, hàtar, kōšār, mjèhiur, òblāk, pōjās, slùčāj);

g) djèla-djèlā, křda-křdā, slòva-slòvā (čèdo, gřlo, jāto, jèlo, kòlo, ljèto, mjèsto, ràlo, rìlo. sìto, stādo, šìlo, vrèlo, zřno, žvālo);

h) br̄da-br̄dā, zvòna-zvónā, žìta-žítā (dřvo, òko, pòlje);⁶

i) pèra-pérā, plèca-plécā, plùca-plúca;

j) čèla-čèlā, pèra-pèrā, sèla-sèlā⁷;

k) dřveta-drvétā, ìmena-iménā, plèmena-pleménā (br̄eme, ràme, vīme, vri-jème, dùgme, tùce, táneta-tanétā, úže);

l) nīti-nítī, slùzi-slúzī, tvāri-tvári (břv, kāp, òs, pèst)⁸;

m) čāri-čāri, hr̄idi-hr̄idī, stvāri-stvári (čāst, drāž, vlāst)⁹;

n) kòsti-kòstī, nòci-nòcī, pèci-pècī (lāž, rāž, svāst, ūš)¹¹;

o) bōlesti-bolèstī, jèseni-jesèni, vèčeri-večèri (kòkòš)¹².

Dužina kao razlikovni znak između gen. jd. i gen. mn. javlja se kod ovih naglasnih tipova:

a) bādema-bādēmā, národa-nárōdā, zákona-zákōnā (nābor, nāčin, nāslon, prílog, ráspis, rázred, sābor, sávez, sāvjet, súsjed, úred, záhtjev, zárez, zástor, závod);

b) lōgora-lōgōrā, mājstora-mājstōrā, tâbora-tâbōrā (dōboš, kícoš);

c) lópova-lópōvā, rázboja-rázbōjā (nábōj, nápōj, válòv);

d) djèvera-djèvērā, jāsena-jāsēnā, kèstena-kèstēnā (grèbēn, gūštēr, ìvēr, jāvōr, krēmēn, lōvōr, prāmēn, prštēn, stēpēn);

e) čōpora-čōpōrā, gōvora-gōvōrā, kāmēna-kāmēnā (bòkōr, čòkòt, grümēn, plāmēn);

⁶ Imenica oko ima takav gen. mn. kada ne znači tjelesni organ.

⁷ Imenica pero ima takav gen. mn. kada znači oprugu.

⁸ Imenice toga tipa imaju oblik niti u 2., 3., 4., 6. i 7. padežu jd., te u 1., 4. i 5. padežu mn.

⁹ Imenice toga naglasnog tipa imaju oblik čāri u 2., 3., 5. i 7. padežu jd., te u 1., 4. i 5. padežu mn.

¹¹ Imenice toga tipa imaju oblik kòsti u 2., 3., 5. i 7. padežu jd., te u 1., 4. i 5. padežu mn.

¹² Imenice toga naglasnog tipa imaju oblik bōlesti u 2., 3., 6. i 7. padežu jd., te u 1., 4. i 5. padežu mn.

g) jàblàna-jàblànà, nēcàka-nēcàkà, ribàra-ribarà (bàcvar, dinar, gàleb, gavràn, knjžžar, làbūd, pàuk, űjāk, vītēz);

h) Hrvàta-Hrvàtà, oràča-oràčà (bèràč, biràč. hòkàl, hòrik, brijàč, bròdàr, bùkvìk, cèkìn, djèčàk, dùšnik, dèrdàn, Ènglèz, Fràncūz, gàjdàš, glàsNIK, glù-pàk, gèrnjāk, gòrštāk, jùnāk, pùràn, vjèsnik);

i) bolesnika-bolesnikà, poglavàra-poglavàrà, remenára-remenárà (advòkàt, genèrál, gospòdàr, izdàvàč, kalèndàr, kancèlàr, medènjāk, oficìr, ogìtáč, pokrìvàč, pomòcNIK, sabiràč, smetènjāk, tambùràš, vesèljāk, zelèmbàč, zimòvnik i dr.);

j) nèpravednika-nèpravednikà, prèzimenjàka-prèzimenjākà (prèpeličàr, zà-jedničàr i dr.);

k) bezòbraznika-bezòbraznikà, kobàsičàra-kobàsičàrà, nenàvidnika-nenàvidnikà (golùbinjāk, goròpadnik, kokòšinjāk, vodèničàr; bezàkonik, rukàvičàr);

l) lakrdijàša-lakrdijàšà, vinogradàra-vinogradàrà, zapovjednika-zapovjednikà (isповjèdNIK, komedijàš, kukurùznjāk, podupiràč, pokrštènik, propo-vjèdNIK, utopljènik, zagovòrNIK i dr.);

m) čùla-čùlà, krìla-krìlà, prèla-prèlà (dlijèto, gnijèzdo, údo);

n) gròca-gròcà, sùnašca-sùnàšcà, gòveda-gòvèdà (pràvilo, vrèoce, kupàtilo);

o) igràlišta-igràlištà, kàzàlišta-kàzàlištà, nàrječja-nàrjèčjà (nàselje, ràskršće i dr.);

p) blàgosti-blàgostì, dùžnosti-dùžnostì, vrijèdnosti-vrijèdnostì;

r) čèljùsti, dìvljàci-dìvljàči, òblasti-òblastì (àvèt, četvrt, kòstrèt, krèljùšt, pàpràt, pèrùt, zèlèn)¹³.

2. Razlikovanje gen. jd. i nom. mn. imenica ž. r. i nekih imenica s r.

Do razlike između tih padeža dolazi najčešće zbog toga što su nastavci u gen. jd. im. ž. roda uvijek dugi, dok su nastavci u nom. mn. uvijek kratki.¹⁴

Naglasak kao razlikovni znak između spomenutih padeža javlja se kod ovih naglasnih tipova:

a) drùgè-drùge, jèlè-jèle, tórbè-tòrbe (gúja, kùla, múnja, slúga, sína, trá-va, víla);

¹³ Imenice tih tipova imaju oblik blàgosti, čèljùsti u 2., 3., 6. i 7. padežu jd., te u 1., 4. i 5. mn.

¹⁴ Današnji oblici vòdè, zèmljè i sl. nastali su od starijih oblika vodè, zemljè (koji oblici su još i danas sačuvani u mnogim arhaičnijim govorima štokavskog, kajkavskog i čakavskog narječja). Oblici vodè, zemljè nastali su analogijom prema zamjeničkim oblicima tè (tojè > tè) i njè (njejè > njè), gdje je -è nastalo zbog kontrakcije. Analogno prema oblicima vòdè, zèmljè došlo je i do oblika làdè, knjìgè itd. Usp. S. Ivšić, Prilog za slavenski akce-nat, str. 197.

b) grédē-gréde, rúkē-rúke, vrbē-vrbe (grána, klúpa, péta, snága, strána, zíma);

c) dúšē-dúše, glávē-gláve, rúkē-rúke;

d) mùhē-mùhe, pčèlē-pčèle, zmijē-zmīje (bùha, čèznja, dèva, kòza, màzga, mòlba, sàcma);

e) iglē-igle, kòsē-kòse, stàzē-stàze (àga, čèsma, čòha, glòba, igra, izba, lòza, màgla, mèda, mètla, pàra, pàša, řda, ròsa, smòla, trska, vòda, zòra, žèlja);

f) ledinē-lèdine, ljepòtē-ljèpote, planinē-plànine (brzina, čistina, daljina, dubina, dužina, ravnina, rudina, sramòta, širina, vrućina, živina).

Dužina kao razlikovni znak između gen. jd. i nom. mn. javlja se kod ovih naglasnih tipova:

a) lādē-lāde, sàntē-sànte, sùrkē-sùrke (bùnda, grāda, krívda, mārva, njùška, pràlja, prāvda, strína, stràža, tìnta, ùjna i dr.)¹⁵;

b) bàrkē-bàrke, crkvē-crkve, šùnkē-šùnke, (čàvka, gùžva, klètva, lāmpa, plòvka, strànka, škòljka, tājna, vārka i dr.);

c) bràzdē-brázde, búnē-búne, nádē-náde (bérba, dúga, glína, hrána, hvála, kécérka, kréda, mřznja, rádñja, slútnja i dr.);

d) kàvē-kàve, làžē-làže, òkē-òke (bòja, lùla, zlòba, zlòca);

e) bòrbē-bòrbe, nòšnē-nòšnje, vòžnjē-vòžnje (drùžba, glàzba, gòzba, pàrba, pàtnja, pàznja, slùžba, srdžba, tùžba, žàlba i dr.);

f) bāčvē-bāčve, gùskē-gùske, pàtkē-pàtke (bàklja, brādva, brèskva, brìtva, čàplja, čètka, ikra, kòcka, krùška, litra, māčka, tikva i dr.);

g) bārē-bàre, knjīgē-knjīge, škrinjē-škrinje (bāba, gljīva, jāma, kòža, kùca, līpa, mrēža, njīva, pjēna, zgrāda, žlīca i dr.);

h) nāvīkē-nāvīke, rādnicē-rādñice, zàstavē-zàstave (dnèvnica, krùžnica, nàgrada, nàvlaka, rājčica, zàbluda, zàdruga, zàprega i dr.);

i) livadē-livade, pàrtijē-pàrtije, sùbotē-sùbote (cèlīja, dvòrana, dòlina, država, knjīžara, lisica, lùbanja, nèvolja, pècina, vèčera i dr.);

j) gòdinē-gòdine, jàgodē-jàgode, pòplavē-pòplave (bāčvica, brìtvica, gòs-
pođa, jàbuka, māčeha, mātica, pàstrva, prèdstava, prìstaša, ùlica i dr.);

k) blàgājñē-blàgājñe, sèljānkē-sèljānke, slùžāvķē-slùžāvķe (bitānga, četvòrka, glāvùrda, igračķa, kàzālķa, krlètķa, křšcānķa, lòzīnķa, nàbāvķa, nòžùrda, pèčùrķa, pīsālķa, pljùvāčķa, ridòvķa, štrcālķa i dr.);

l) brđānkē-brđānke, Cīgānkē-Cīgānke, grādānkē-grādānke (Bügārķa, kāsārna, pàstòrķa, pàstrmķa, tùdīnķa, znāčājķa);

¹⁵ Budući da postoji vrlo velik broj imenica koje spadaju u pojedine naglasne tipove te vrste, navodit ću samo neke imenice.

n) čistinē-čistine, dvorānē-dvorāne, starinē-starine (blizina, davčina, milina, nizina, osmina, prašina, sredina, težina, toplina, većina i dr.).

U tu grupu spadaju i sve imenice ženskoga roda od četiri, pet, šest i više slogova (dòpismica, lāstavica, cipelica, blāgājnica, bŕzojāvka; neprilika, Hrvatica, Dalmatika; ljūbičica, desetina; vūcibatina; Jugoslāvija, akadēmija, budalāština; bibliotēka; apotekārica, karakteristika, kućepaziteljica i dr.) i srednjeg roda:

- a) bŕda-bŕda, pòlja-pòlja, žita-žita (dŕvo, òko, ūho, zvòno)¹⁶;
- b) rēbra-rēbra, sēla-sēla, vēsła-vēsła (čèlo, pèro: bēdro, dōbro, sēdlo, srēbro, stāklo, vèdro, žèzlo)¹⁷;
- c) jēzera-jezēra.¹⁸

3. Razlikovanje dat. i lok. jd. nekih imenica m. i ž. r.

Naglasak kao razlikovni znak između tih padeža javlja se kod ovih naglasnih tipova:¹⁹

- a) čāsu-čāsu, kātu-kātu, prāgu-prāgu (Kŕk, pŕst, rāt, skūp, splēt);
 - b) dōmu-dōmu, lēdu-lēdu, rōdu-rōdu (bōj, bŕk, bōr, brōd, brōj, drōb, gnōj, hōd, krōv, lēd, lōj, lōv, mēd, mōst, nōs, plōd, plōt, pōst, rōj, rōv, stvōr, tōr, zbōr);
 - c) gōvoru-govōru, kāmenu-kamēnu, plāmenu-plamēnu (bōkōr, čōkōt, čōpōr, grūmēn)²⁰.
 - d) būnāru-bunāru, kōrāku-korāku, pōjāsu-pojāsu (būkvār, čārdāk, hātār, kōšār, mjēhūr, òblāk, òblik, slūčaj)²¹
- a) dūši-dūši, glāvi-glāvi, rūci-rūci.²²
 - b) čāsti-čāsti, hrīdi-hrīdi, stvāri-stvāri (čār, drāž, vlāst).
 - c) kōsti-kōsti, nōci-nōci, pēci-pēci (lāž, rāž, svāst, ūš).
 - d) bōlesti-holēsti, jēsēni-jesēni, kōkoši-kokōši (vēčēr).

¹⁶ Imenice oko i uho ubrajaju se u ovaj tip kad ne znače tjelesni organ.

¹⁷ Imenica pero spada u ovaj tip kada znači oprugu.

¹⁸ Kod većine im. ž. i s. r. obliku nom. mn. jednaki su i akuz. te vok. množine.

¹⁹ Do razlike u naglasaku između dat. i lok. jd. nekih imenica došlo je najprije kod imenica u-deklinacije i i-deklinacije zbog toga što su nastavci -u i -i kod tih imenica imali u praslavenskom jeziku otisnutu intonaciju. Kasnije su se za imenica tih deklinacija povele i neke druge imenice. Usp. S. Ivšić, Slavenska poredbena gramatika, Zagreb, 1970., str. 167.

²⁰ Te imenice mogu u lok. jd. imati i naglaske gōvoru, kāmenu.

²¹ Te imenice mogu u dok. jd. imati i naglaske būnāru, kōrāku.

²² Te imenice u dat. jd. običnije imaju dūši, glāvi.

4. Razlike između neodređenih i određenih pridjeva

Naglasak kao razlikovni znak služi za razlikovanje neodređenog oblika pridjeva za ž. i sr. rod, zatim određenog oblika pridjeva za muški rod u jednini i neodređenog oblika pridjeva za muški rod u množini.²³

Razlike u naglasku između neodređenih i određenih oblika pridjeva javljaju se kod ovih naglasnih tipova:

- a) mláda-mládā, mládo-mládō, mládi-mládi²⁴ (břz, blág, crn, drág, grúb, gúst, ják, krív, lúd, ljút, púst, ríá, skúp, sùh, túp, vrúc, živ, žút, bijel; bijèsan, hrábar, tijèsan);
- b) gòla-gòlā, gòlo-gòlō, gòli-gòli (dòbar);
- c) malèna-malènā, malèno-malènō. malèni-malèni (cìrven, dàlek, dèbeo, dúbok, rùmen, šìrok, visok, zèlen).

5. Razlike između 3. l. prezenta te 2. i 3. l. aorista nekih glagola

Razlika između tih glagolskih oblika sastoji se uglavnom u tome što prezentski oblici imaju uzlazne naglaske, a aorisni silazne, i što su prezentski nastavci uvijek dugi, a aorisni kratki.

Naglasak kao razlikovni znak između prezenta i aorista javlja se kod ovih glagolskih vrsta:

- a) cvātē-cvāte, bōdē-bōde, plētē-plēte (dovēsti, mēsti, pōmesti);
- b) grízē-gríze, múzē-múze, trésē-trése (pōmusti, pāsti, vēsti, spāsti);
- c) cípē-cípe, dúbē-dúbe, vúčē-vúče (zépsti, tēpsti se);
- d) pēčē-pēče, tēčē-tēče, vúčē-vúče (lēcí, rēcí, žēcí, strící);
- e) čúvā-čúva, kúpā-kúpa, pítā-píta (bírati, dāvati, drápati, jávljati, kárati, ljúljati, nōsati, njíhati, prúzati, rúčati, rúgati se, snívati, spávati, súmnjati, snímati, smátrati, váljati, vódati i dr.).

6. Razlike između 3. l. prezenta i 2. l. imperativa nekih glagola

Naglasak kao razlikovni znak između 3. l. prezenta i 2. l. imperativa javlja se kod ovih glagolskih vrsta:²⁵

²³ Do razlike u naglasku između neodređenih i određenih pridjeva došlo je uglavnom zbog toga što su neodređeni pridjevi u prajeziku po obliku bili prosti, dok su današnji određeni pridjevi po obliku bili složeni od neodređenog pridjevnog oblika i anaforičke zamjenice i, ja, je (bosъ-boso-bosa, bosyi-bosoc-bosaja). Kasnije su se određeni oblici skratili, te je u vezi s tim došlo i do drukčije acentuacije. Usp. S. Ivšić, Prilog za slavenski akcentat, str. 177.-180.

²⁴ Naglasak kao razlikovni znak javlja se i između gen. jd. ž. r. (mládē, mládē) te nom. mn. za ž. rod (mláde), zatim između nom. jd. za ž. r. (mládā, mláda) te nom. mn. za sr. rod (mláda).

²⁵ Te razlike postoje i između 1. i 2. l. mn. prezenta te 1. i 2. l. mn. imperativa.

- a) bjěži-bjěži, drži-drži, lěži-lěži;
 b) nōsi-nōsi, plātī-plāti (gōniti, hōditi, krōčiti, mōliti, prōsiti, prōstīti, pūstīti, rōditi, sēliti, skōčiti, vōditi, vōziti, žēniti; bāciti, brāniti, drūžiti se, gnjāviti, grāditi, hvāliti, kúpiti, ljúbīti, mlátīti, stúpiti, vrátīti);

Dužina kao razlikovni znak javlja se kod ovih naglasnih tipova:

- a) vīdī-vīdi, žīvī-žīvi, lētī-lēti (stārjeti, svīdjeti se, vīsjeti; cvīljeti, gūdjeti, kīpjeti, plāvjeti, šūtjeti. tāmneti, trpjeti, vrvjeti, žédneti, žútjeti; bjěšnjeti, bōljeti, daždjeti, glādnjeti, gōrjeti, grmjeti, sjédjeti, tāmneti, trēptjeti);
 b) klēči-klēči, zvīždī-zvīždi (blējati, búcati, cvřcati, čúcati, drēcāti, jēcāti, krīcati, píštati, pljústati, přštati, rězati, šústati, újati, vrīštati, zvēcāti, zvřcati);
 c) cúri-cúri, trúbi-trúbi (čámīti, gnjīliti, líčiti, píljiti, žúriti).

Primjeri: On je òstao bez ùkata, a òna bez ùkātā. – Pòslīje smřti tōga rādніка òstat ćemo bez rādnikā. – Pokraj ònē stārē vřbē rāstū nōvē vřbe. – Iz jēdnē búnē rádaĵū se nōve búne. – Pòšao je k bünāru i najēdnōm se nášao u bunāru. – Mōja žūtā hālĵina još ūvijek je žúta. Mōli kao što òn mōli.²⁶

P I T A N J A I O D G O V O R I

USPUT ILI UZ PUT

Čitalac nas A. B. pita je li bolje pisati *usput* ili *uz put*. Možemo mu odmah odgovoriti da po našem mišljenju nije isto *usput* i *uz put*: jedno je reći nešto *usput*, a drugo *brati cvijeće uz put*. Budući da takvih primjera ima mnogo, obrazložiti ćemo podrobnije o čemu se radi.

Poznato je da se u hrvatskom književnom jeziku riječi pišu odvojeno, svaka za sebe. Ako se pak dvije ili više riječi združuje da bi se dobilo novo značenje, različito od onoga što ga je svaka riječ imala, nastaje složenica. Sastavni se dijelovi složenice pišu zajedno kao jedna riječ. Riječ *u* i riječ *oči* imaju svaka svoje značenje, npr. *pogledati u oči*. Međutim, združivanjem tih dviju riječi dobili smo prijedlog *uoči* koji nema veze ni sa značenjem riječi *u* ni sa značenjem riječi *oči* jer *uoči* znači »neposredno pred«. Zato složenicu *uoči* i pišemo

zajedno: *uoči* tvog dolaska, *uoči* rata. Prema tom prvom i temeljnom pravilu valja pisati zajedno *napamet* (dirigirao je *napamet* = po sjećanju, ali: ne pada mi *na pamet*), *odoka* (odmjeriti *odoka* = približno, ali: odmaknuti *od oka*), *odreda* (uzimati *odreda* = bez iznimke, ali: ići *od reda* do *reda*), *smjesta* (doći *smjesta* = odmah, ali: ne vidi se *s mjesta* na kojem stojimo). U tu grupu idu i primjeri: reći nešto *usput*, ali: brati cvijeće *uz put*.

Drugo je osnovno pravilo da složenica ma smatramo skup kojemu jedan ili oba sastavna dijela ne postoje kao samostalne riječi. To se vidi npr. u riječima *možda*, *kanda*, *nekoć*, *napose*, *odavde*, *dovle*, *neprestano*, *prekjučer*, *preksutra*, *sjeveristok*, *zasebice*. U književnom se jeziku ne upotrebljavaju samostalne riječi *mož*, *kan*, *koć*, *pose*, *avde*, *ovle*, *prestano*, *prek*, *sjevero*, *sebice*. Po tom se pravilu pišu zajedno mnoge imenice i pridjevi, kao što su *pra-*

²⁶ U članku nisu navedeni svi primjeri pojedinih naglasnih tipova i glagolskih vrsta gdje naglasak ili dužina služe kao razlikovni znaci, nego samo najtipičniji primjeri.